

Poeta serca i jego nabożne pieśni – *Pieśń poranna*, *Pieśń wieczorna* Franciszka Karpińskiego

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Recenzja Pieśni nabożnych*, t. 9, „Tygodnik Wileński” 1820, s. 122.
- Źródło: Mieczysław Klimowicz, *Franciszek Karpiński*, [w:] tegoż, *Oświecenie*, Warszawa 1999, s. 400.
- Źródło: Ks. Antoni Reginek, *Pieśni nabożne Franciszka Karpińskiego - świadectwo ponadczasowej żywotności*, [w:] *Muzyka religijna – między epokami i kulturami*, t. 2, red. K. Turek, B. Mika, Katowice 2009, s. 38.
- Źródło: Franciszek Karpiński, *Pieśń wieczorna*, [w:] tegoż, *Utwory zebrane*, Warszawa 1991, s. 21.
- Źródło: Franciszek Karpiński, *Pieśń poranna*, [w:] tegoż, *Utwory zebrane*, Warszawa 1991, s. 16.

- Źródło: Maria Pawłowiczowa, *Wstęp*, [w:] *Wybór pieśni nabożnych Franciszka Karpińskiego oraz Psalmów w jego tłumaczeniu*, red. ks. A. Reginek, Katowice 2001, s. 5.
- Źródło: Jan Kochanowski, *Czego chcesz od nas Panie za Twe hojne dary*, [w:] tegoż, *Dzieła wszystkie*, t. 3, Warszawa 1959, s. 97.
- Źródło: Miron Białoszewski, *Stara pieśń na Binnarową*, [w:] tegoż, *Utwory zebrane*, t. 3, Warszawa 2018, s. 124.
- Źródło: Tomasz Chachulski, *Franciszek Karpiński jako poeta religijny*, [w:] *Motywy religijne w twórczości pisarzy polskiego oświecenia*, red. T. Kostkiewiczowa, Lublin 1995, s. 181.

Poeta serca i jego nabożne pieśni – *Pieśń poranna*, *Pieśń wieczorna* Franciszka Karpińskiego

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

W egzemplarzu swoich *Pieśni nabożnych*, ofiarowanym królowi Stanisławowi Augustowi Poniatowskiemu z okazji imienin, Franciszek Karpiński umieścił dedykację następującej treści:

” Maria Pawłowiczowa

Wstęp

Najjaśniejszy Panie! Składam przy podnóżku Tronu dzieło moje przyłączone. Są to Pieśni nabożne [...] do śpiewania w Kościołach dla pospólstwa [...], na cóż mi większej nagrody nad tę, że chciałem Krajowi mojemu zrobić przysługę [...].

Źródło: Maria Pawłowiczowa, *Wstęp*, [w:] *Wybór pieśni nabożnych Franciszka Karpińskiego oraz Psalmów w jego tłumaczeniu*, red. ks. A. Reginek, Katowice 2001, s. 5.

Obdarowany król wyraził nadzieję, że dzieło Karpińskiego „będzie uczyć Polaków obowiązków względem Boga, ludzi, czystych obyczajów i miłości do Ojczyzny”¹. Nie

mylił się – *Pieśni nabożne* szybko trafiły do pałaców, dworów i folwarków. Znał je i śpiewał cały naród.

Twoje cele

- Poznasz okoliczności powstania zbioru *Pieśni nabożnych* Franciszka Karpińskiego.
- Dowiesz się, jakie zadania wyznaczył utworom z tomu *Pieśni nabożne* Franciszek Karpiński.
- Przeanalizujesz *Pieśń poranną* oraz *Pieśń wieczorną* Franciszka Karpińskiego, zwracając uwagę na tematykę utworów.
- Wskażesz środki artystycznego wyrazu budujące nastrój *Pieśni porannej* i *Pieśni wieczornej* Franciszka Karpińskiego.

Przeczytaj

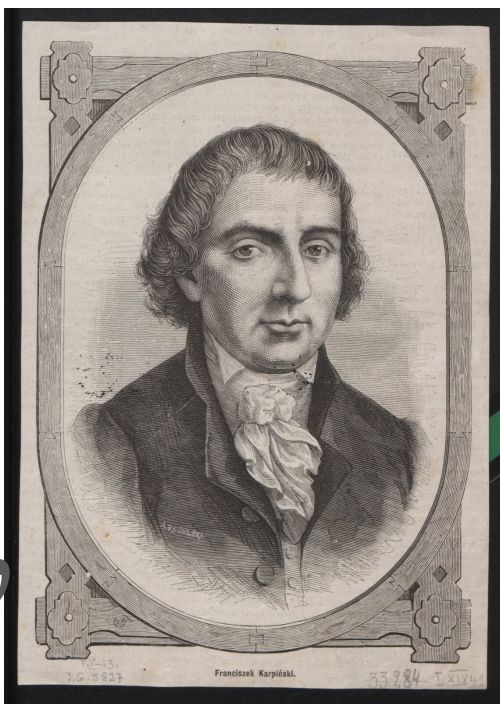
Zapotrzebowanie na pieśni religijne

Pieśni religijne śpiewały wszystkie warstwy społeczeństwa, służyły pogłębianiu wiary, jak również ułatwiały świadomy i czynny udział w liturgii mszy świętej oraz w innych nabożeństwach kościelnych. Niestety ich poziom literacki był niski, zawierały elementy drastyczne, laickie i apokryficzne. Franciszek Karpiński twierdził, że były „niepobożne”, „marnie poskładane” i „nierymowne”. Jeden z oświeceniowych reformatorów pisał wówczas:

” *Recenzja Pieśni nabożnych*

Drukarnie wielką bardzo uczyniłyby przysługę zaprzestając odnawiać w coraz gorszych edycjach Karawaki, Skarbniczki, Ołtarzyki, Kantyczki, itd. Frymark ten zabobonami niegodny wynalazku poświęconego naukom ustąpićby już dawno powinien miejsca korzyściom trwalszym i chlubniejszym.

Źródło: *Recenzja Pieśni nabożnych*, „Tygodnik Wileński” 1820, t. 9, s. 122.

Potrzeba stworzenia zbioru wartościowych modlitw i pieśni stała się szczególnie nagląca, kiedy twórcy oświeceniowi dostrzegli możliwość wychowawczego oddziaływania na polskie społeczeństwo za pomocą takich utworów. Realizacji zadania podjął się najwybitniejszy przedstawiciel polskiego [sentymentalizmu](#), Franciszek Karpiński. Jak pisze Mieczysław Klimowicz:

Mieczysław Klimowicz

Franciszek Karpiński

Franciszek Karpiński

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Karpiński, [...] człowiek wierzący,
wysuwał na pierwszy plan, zgodnie

z poglądami pisarzy i działaczy oświecenia, religijne normy moralne umożliwiające prawidłowe funkcjonowanie organizmu społecznego.

[...] Pisał, że na nic zdałby się postrach praw krajowych, gdyby „moźniejsza daleko religia, przykazując najsurowiej szanować i słuchać zwierzchności swojej, miliony ludzi przez jednego albo drobną jaką częśćkę rządzone, w swojej nie utrzymywała podległości”.

Źródło: Mieczysław Klimowicz, *Franciszek Karpiński*, [w:] tegoż, *Oświecenie*, Warszawa 1999, s. 400.

Pieśni nabożne

Karpiński rozpoczął pracę nad *Pieśniami nabożnymi* w 1787 roku. Powstał jeden z najświetniejszych śpiewników religijno-obywatelskich, mocno osadzony w tradycji polskich pieśni religijnych, w którym układ pieśni był zgodny z rokiem liturgicznym, sprawowaniem sakramentów i prawdami wiary. Ramę kompozycyjną stanowiły *Pieśń poranna* i *Pieśń wieczorna*. Zbiór 49 utworów po raz pierwszy został wydany w roku 1792, w Oficynie Bernardynów w Supraślu. Na kształt pieśni, poza osobistymi upodobaniami poety, wpływ miały przede wszystkim postulaty Komisji Edukacji Narodowej oraz kwestie dyskutowane w czasie [Sejmu Wielkiego](#). Domagano się wówczas upowszechnienia oświaty wśród najniższych warstw społeczeństwa. Karpiński pragnął, aby stworzone przez niego utwory zastąpiły szczególnie popularną wśród pospółstwa, a nie zawsze przyzwoitą, bazującą na erotykach i pieśniach [bachicznych](#) twórczość ludowych stylizatorów. Zawarte w *Pieśniach* utwory:

Strona tytułowa *Pieśni nabożnych* Franciszka Karpińskiego wydanych w 1792 roku w Supraślu

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

” Tomasz Chachulski

Franciszek Karpiński jako poeta religijny

miały formować i umacniać w świadomości adresata więź z królem, społeczeństwem i państwem, opierając się na prawdach i uzasadnieniach religijnych, tłumacząc funkcjonowanie społeczeństwa i organizmu państwowego, na gruncie wspólnej wiary budując poczucie wspólnoty wszystkich stanów i współodpowiedzialności za losy narodu.

Źródło: Tomasz Chachulski, *Franciszek Karpiński jako poeta religijny*, [w:] *Motywy religijne w twórczości pisarzy polskiego oświecenia*, red. T. Kostkiewiczowa, Lublin 1995, s. 181.

W skład [kancjonału](#) Karpińskiego weszły pieśni związane Bożym Narodzeniem (np. *O narodzeniu Pańskim*), utwory moralno-religijne (np. *O powinnościach chrześcijańskich*), błagalne (np. *Pieśń poranna*, *Pieśń wieczorna*) oraz patriotyczne (np. *O błogosławieństwo Boże nad krajem*). Do zbioru włączono także parafrazy psalmów autorstwa Karpińskiego, odpowiadające treścią głównej idei poszczególnych pieśni.

Kształt *Pieśni nabożnych* autor w pełni podporządkował oświeceniowym wymogom. Utwory były utrzymane w spokojnym tonie, poprawne dogmatycznie. Bóg opisywany przez Karpińskiego jest łagodny, pełni funkcję sprawiedliwego, miłosiernego ojca. Jest blisko wiernych. Poeta dostosował w swoim śpiewniku środki poetyckie, frazeologię oraz wyobrażenia Boga do poziomu odbiorcy poprzez wykorzystanie przejętych z folkloru [paralelizmów](#). Ksiądz Antoni Reginek pisze:

” Ks. Antoni Reginek

Pieśni nabożne Franciszka Karpińskiego - świadectwo ponadczasowej żywotności

Przy niektórych utworach poeta dawał wskazanie [nòta](#), odsyłając w ten sposób do konkretnej melodii i jednoznacznie wskazując na pieśniową formę danego wiersza. Można domniemywać, że jednym z twórczych zamysłów Karpińskiego było wprowadzanie w życie nowego utworu za pośrednictwem znanej, obiegowej melodii. Taka

praktyka była wówczas dosyć powszechna. Z pewnością autor Pieśni nabożnych chciałby, zgodnie z wypróbowaną przez wieki praktyką, popularne melodie były nośnikami nowych idei i nowego słownictwa, zasobu nowych pojęć religijnych

Źródło: Ks. Antoni Reginek, *Pieśni nabożne Franciszka Karpińskiego - świadectwo ponadczasowej żywotności*, [w:] *Muzyka religijna – między epokami i kulturami*, t. 2, red. K. Turek, B. Mika, Katowice 2009, s. 38.

Ramy *Pieśni nabożnych* Franciszka Karpińskiego tworzą dwa charakterystyczne utwory – otwierająca całość *Pieśń poranna*, stworzona na nutę popularnego w czasach oświecenia utworu Jana Kochanowskiego *Będę Cię wielbił mój Panie*, oraz wieńcząca zbiór *Pieśń wieczorna*. Utwory Karpińskiego, jak twierdzi Mieczysław Klimowicz, „stanowią ciekawą próbę odnalezienia nowych prawd na granicy ludowej świadomości i systemu twierdzeń religijnych”¹. Natomiast Joanna Gorzelana jako główne cechy poezji religijnej Karpińskiego podaje: sakralność, dydaktyzm, emocjonalność, [perswazyjność](#) i prostotę²:

Cecha pieśni Franciszka Karpińskiego	Wyjaśnienie	Przykład
dydaktyzm	Dla twórców oświecenia jednym z podstawowych powinności pisarza powinna być edukacja społeczeństwa. Dydaktyzm ujawnia się w <i>Pieśniach nabożnych</i> Karpińskiego za pomocą leksyki z obszaru: filozofii, nazwy powinności wobec Boga i bliźniego, nazw własnych, nazw cech i postaw społecznych.	Filozoficzny stosunek do cierpienia (występuje też imię biblijne): „Będę cierpiął, bom zasłużył Panum się memu zadużył [...] Nie mrużąc pod mym ciężarem i karę uznaję darem [...] Choćby więcej Bóg kar złączył Wiem, jak z jadem zakochaj (<i>Pieśń o cierpliwości chrześcijańskiej i zdawaniu się na wola Boga</i>) Nazwy powinności wobec Boga: „Kochajcie Boga nad wszystko dobrego” (<i>Pieśń o miłości bliźniego</i>) Nazwy cech społecznych: „A zmartwił miś zła godzina, Niebo, cierpliwych krasna” (<i>Pieśń o cierpliwości w chorobie i smutku</i>)
sakralność	Leksyka związana z kultem religijnym jest najważniejszym składnikiem pieśni Karpińskiego.	W <i>Pieśniach nabożnych</i> pojawiają się takie określenia, jak Bóg, Chrystus Pan, Kościół, aniołowie, a niebo jest synonimem Królestwa Niebieskiego. Ponadto występuje słownictwo typowe dla religijnej narracji: bezbożni, bliźni, dusza, ofiara, ołtarz, świętynia.
prostota	Pomimo oświeceniowej dążności do estetyki słowa, wprostego stylu wypowiedzi, Karpiński napisał swoje pieśni, by mógł je zrozumieć i zaśpiewać każdy uczestnik nabożeństwa, ale przede wszystkim, by zbliżyć język pieśni do żywego języka mówionego.	Proste leksemy często bez dodatkowych określeń (tutaj słowo „kamień”): „Albo bliźniemu, gdy serce dajem, I on nie kamień, wzruszy się wzajem” (<i>Pieśń o wierze, nadziei i miłości</i>) Słownictwo prostego ludu: „Z wiarą się ludzkie rozgizdzi gadanie” (<i>Pieśń o miłości bliźniego</i>)
emocjonalność	Pieśni śpiewane w kościele musiały zaspokajać potrzeby emocjonalne uczestników nabożeństwa, współgrać z ich wrażliwością.	W <i>Pieśniach nabożnych</i> występują zarówno pozytywne, jak i negatywne emocje. Pierwsze dotyczą dobroci Boga, drugie najczęściej grzesznych uczynków człowieka: „Oświecaj trympłów ciemności, Wlej miłość Twoim natchnieniem” (<i>Pieśń o Duchu Świętym</i>) „Niech mię, jako chce, mój bliźni szkaluje, Niechaj mię krzywdzi, mięch mię prześladowe” (<i>Pieśń o miłości bliźniego</i>)
perswazyjność	Pieśni poza celem edukacyjnym, miały także cel perswazyjny, to znaczy miały nakłaniać odbiorców do zachowań moralnych, motywować do wiary i zbawienia.	Odwolanie się do dobra wspólnego: „Wspieraj jej się, sięgaj się, Darm nasz i majętność całą” (<i>Pieśń o narodzeniu Pańskim</i>) Użycie stopnia najwyższego: „Darze Boga najwyższego” (<i>Pieśń o Duchu Świętym</i>)

Na podstawie: Joanna Gorzelana, *Właściwości językowo-stylistyczne poezji religijnej Franciszka Karpińskiego*, Zielona Góra 2006. Cytaty utworów pochodzą ze zbioru Franciszka Karpińskiego *Pieśni nabożne*.

Grafika: Englishsquare.pl sp. z o.o.

kancjonał

(łac. *cantio* – śpiew) – zbiór pieśni religijnych lub śpiewów liturgicznych

nòta

dziś: nuta; w XVIII wieku dopiero kształtowała się forma użycia „o” lub „ó”

paralelizm

(gr. *parallēlismós* – zestawienie, porównanie) – rodzaj powtórzenia: wprowadzenie w ciągu wypowiedzi elementów pod jakimś względem analogicznych, podobnie zbudowanych, realizujących wspólny schemat, równoległych pod względem formalnym lub znaczeniowym

perswazja

(łac. *persuasio* – przekonywanie) – oddziaływanie na odbiorcę w celu przekonania go do przyjęcia pewnych twierdzeń, zmiany przekonań lub postaw albo podjęcia jakiegoś działania

Sejm Wielki (także: Sejm Czteroletni)

najważniejszy sejm XVIII wieku, ukoronowanie dążeń do reform Rzeczypospolitej. Jego obrady toczyły się od 6 października 1788 roku do 29 maja 1792 roku. Miał charakter sejmu konfederacyjnego, co oznacza, że uchwały podejmowane były większością głosów. Dzięki korzystnej sytuacji międzynarodowej (Rosja była wówczas zaangażowana w wojnę z Turcją) udało się uchwalić kolejne reformy społeczne oraz polityczne. Podjęto uchwały dotyczące m.in.: utworzenia armii liczącej 100 tys. żołnierzy czy zniesienia Rady Nieustającej. Zmuszono Rosję do wycofania wojsk z Rzeczypospolitej. Punktem kulminacyjnym Sejmu Wielkiego stało się uchwalenie w 1791 roku Konstytucji 3 maja

sentymantalizm

(fr. *sentimental* – wrażliwy, uczuciowy) – prąd umysłowy i literacki występujący w Europie w okresie oświecenia jako zjawisko konkurencyjne wobec estetyki

klasycyzmu; sentymentalisci za źródło twórczości uznawali wewnętrzne przeżycia człowieka, a jej celu upatrywali w autoanalizie oraz refleksji nad miejscem człowieka w świecie i kształtowaniu autentycznych, naturalnych więzi międzyludzkich; pod adresem dzieł literackim kierowano postulaty czułości i prostoty, co doprowadziło do wykreowania nowego typu bohatera literackiego – człowieka czułego, często przedstawiciela mieszczaństwa, a nawet ludu, zainteresowania przyrodą i jej drobiazgową obserwacją, pogłębienia obserwacji psychologicznych i obyczajowych, przełamania stylu retoryczno-patetycznego na rzecz melodyjności i śpiewności poezji

Mapa myśli

Polecenie 1

Zapoznaj się mapą myśli prezentującą wybrane środki artystyczne, które stosował w *Pieśniach nabożnych* Franciszek Karpiński. Następnie uzupełnij mapę, opisując funkcjonalność tych środków, wzorując się na sposobie opisu epitetu. Weź pod uwagę kontekst religijny.

Polecenie 2

Wysłuchaj audiobooków: *Pieśń poranna* i *Pieśń wieczorna* i wskaż środki stylistyczne, które zostały użyte w tych utworach. Następnie uzupełnij mapę myśli o cytaty, w których wybrany środek stylistyczny został użyty.

Na podstawie: Joanna Gorzelana, *Właściwości językowo-stylistyczne poezji religijnej Franciszka Karpińskiego*, Zielona Góra 2006. Cytaty utworów pochodzą ze zbioru Franciszka Karpińskiego *Pieśni nabożne*.

Franciszek Karpiński, *Pieśń poranna*, [w:] tegoż, *Utwory zebrane*, Warszawa 1991, s. 16.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Franciszek Karpiński

Pieśń poranna

Kiedy ranne wstają zorze,
Tobie ziemia, Tobie morze,
Tobie śpiewa żywioł wszelki,
Bądź pochwalon, Boże wielki!

A człowiek, który bez miary
Obsypany Twemi dary,
Coś go stworzył i ocalił,
A czemużby Cię nie chwalił?

Ledwie oczy przetrzeć zdołam,
Wnet do mego Pana wołam.
Do mego Boga na niebie,
I szukam go koło siebie.

Wielu snem śmierci upadli,
Co się wczora spać pokładli:
My się jeszcze obudzili,
Byśmy Cię, Boże, chwalili!

Źródło: Franciszek Karpiński, *Pieśń poranna*, [w:] tegoż, *Utwory zebrane*, Warszawa 1991, s. 16.

Franciszek Karpiński, *Pieśń wieczorna*, [w:] tegoż, *Utwory zebrane*, Warszawa 1991, s. 21.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

” Franciszek Karpiński

Pieśń wieczorna

Wszystkie nasze dzienne sprawy
przyjm litośnie Boże prawy,
A gdy będziem zasypiali,
niech Cię nawet sen nasz chwali.

Twoje oczy obrócone
dzień i noc patrzą w tę stronę,
Gdzie niedołączność człowieka
Twojego ratunku czeka.

Odwracaj nocne przygody,
Od wszelkiej broń nas szkody,
Miej nas zawsze w swojej pieczy,
Stróżu i Sędzio człowieczy.

A gdy już niebo osiedziem,
Tobie wspólnie śpiewać będziem,
Boże w Trójcy niepojęty,
Święty, na wiek wieków Święty.

O Najświętsza Matko droga
Proś za nami w niebie Boga
Proś i czuwaj wciąż nad nami
Ze świętymi aniołami

A za dzień Ci dziękujemy
O szczęśliwą noc prosimy
Byś nas zawsze błogosławił
A po śmierci duszę zbawił.

Źródło: Franciszek Karpiński, *Pieśni wieczorna*, [w:] tegoż, *Utwory zebrane*, Warszawa 1991, s. 21.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Wyjaśnij, co zdecydowało o dużej popularności utworów zawartych w zbiorze *Pieśni nabożne* Franciszka Karpińskiego.

Ćwiczenie 3

Opisz obrazy człowieka oraz Boga wyłaniające się z *Pieśni porannej* oraz *Pieśni wieczornej* Franciszka Karpińskiego.

Ćwiczenie 4

Opisz relację łączącą człowieka i Boga w *Pieśni wieczornej* Franciszka Karpińskiego. Podaj emocję, na której ta relacja jest oparta.

Ćwiczenie 5

Ćwiczenie 6

Według badaczki Joanny Gorzelany najważniejszymi cechami poezji religijnej Karpińskiego są: sakralność, dydaktyzm, emocjonalność, prostota oraz perswazyjność. Bazując na dołączonym w sekcji „Przeczytaj” schemacie, uzasadnij to twierdzenie w kontekście utworów *Pieśń poranna* i *Pieśń wieczorna*.

Ćwiczenie 7

Ćwiczenie 8

Zapoznaj się z fragmentem *Starej pieśni na Binnarową* Mirona Białoszewskiego.

Wyjaśnij, czy dostrzegasz w tym tekście nawiązania do stylistyki *Pieśni porannej* *Pieśni wieczornej* Franciszka Karpińskiego. Uzasadnij swoje zdanie, odnosząc się do konkretnych przykładów.

” Miron Białoszewski

Stara pieśń na Binnarową

[fragment]

Prowadź nas, pszenico,
złota błyskawico,
przez fiolety owych wzgórz
między blaski kukuruz
z żótcielami pospołu,
słonecznikiem upału,
miodem rozlanym powietrza
dywanami spod Biecza

Wyjdźcie, stłoczone w kapliczce
świętki z dziwacznym licem,
pokażcie najbliższą drogę
fiołkowym i żółtym rękawem.

Już woda z rowem zakręca.
Kończy się droga gorąca.
Wierzby zgromadzone
dmuchają w pnie spękane.
Widać czarne prawie
bożych ścian modrzewie.

A szparami zapachy się leją
od pajęczyn, kwiatów i drewnien.

O Anioły-Stróże,
o deski w różnym kolorze
od kaplicy swojej wyjdźcie,
tęczę z drewna nam pokażcie,
w skrzyp cichuśki i lekkuśki
odemknijcie drzwi kościoła.

Otworzyły! [...]

Źródło: Miron Białoszewski, *Stara pieśń na Binnarową*, [w:] tegoż, *Utwory zebrane*, t. 3, Warszawa 2018, s. 124.

Praca domowa

Porównaj *Pieśń poranną* Franciszka Karpińskiego z utworem *Czego chcesz od nas Panie za Twe hojne dary* Jana Kochanowskiego. Wskaż po dwa podobieństwa w sposobie ukazywania obrazów Boga i człowieka, które dostrzegasz w analizowanych tekstach.

” Franciszek Karpiński

Pieśń poranna

Kiedy ranne wstają zorze,
Tobie ziemia, Tobie morze,
Tobie śpiewa żywioł wszelki,
Bądź pochwalon, Boże wielki!

A człowiek, który bez miary
Obsypany Twemi dary,
Coś go stworzył i ocalił,
A czemużby Cię nie chwalił?

Ledwie oczy przetrzeć zdołam,
Wnet do mego Pana wołam.
Do mego Boga na niebie,
I szukam go koło siebie.

Wielu snem śmierci upadli,
Co się wczora spać pokładli:
My się jeszcze obudzili,
Byśmy Cię, Boże, chwalili!

Źródło: Franciszek Karpiński, *Pieśń poranna*, [w:] tegoż, *Utwory zebrane*, Warszawa 1991, s. 16.

” Jan Kochanowski

Czego chcesz od nas Panie za Twe hojne dary

Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary?
Czego za dobrodziejstwa, którym nie masz miary?
Kościół Cię nie ogarnie, wszędy pełno Ciebie:
I w otchłaniach, i w morzu, na ziemi, na niebie.
Złota też, wiem, nie pragniesz, bo to wszystko Twoje,
Cokolwiek na tym świecie człowiek mieni swoje.
Wdzięcznym Cię tedy sercem. Panie, wyznawamy,
Bo nad to przystojniejszej ofiary nie mamy.
Tyś Pan wszystkiego świata. Tyś niebo zbudował
I złotymi gwiazdami ślicznieś uhaftował.
Tyś fundament założył nieobeszłej ziemi
I przykryłeś jej nagość zioły rozlicznymi.
Za Twoim rozkazaniem w brzegach morze stoi
A zamierzonych granic przeskoczyć się boi.
Rzeki wód nieprzebranych wielką hojność mają,
Biały dzień a noc ciemna swoje czasy znają,
Tobie k woli rozliczne kwiatki Wiosna rodzi,

Tobie k woli w kłosianym wieńcu Lato chodzi,
Wino Jesień i jabłka rozmaite dawa,
Potym do gotowego gnuśna Zima wstawa.
Z Twojej łaski nocna rosa na mdłe zioła padnie,
A zagorzałe zboża deszcz ożywia snadnie.
Z Twoich rąk wszelkie zwierzę patrzy swej żywności,
A Ty każdego żywisz z Twojej szczodrobliwości.
Bądź na wieki pochwalon, nieśmiertelny Panie!
Twoja łaska, Twoja dobroć nigdy nie ustanie.
Chowaj nas, póki raczysz, na tej niskiej ziemi,
Jedno zawsze niech będziem pod skrzydłami Twemi.

Źródło: Jan Kochanowski, *Czego chcesz od nas Panie za Twe hojne dary*, [w:] tegoż, *Dzieła wszystkie*, t. 3, Warszawa 1959, s. 97.

Dla nauczyciela

Autor: Maria Gniłka-Somerlik

Przedmiot: Język polski

**Temat: Poeta serca i jego nabożne pieśni – *Pieśń poranna, Pieśń wieczorna*
Franciszka Karpińskiego**

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;

- 4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;
- 5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;
- 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;
- 10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;
- 12) w interpretacji utworów literackich odwołuje się do tekstów poznanych w szkole podstawowej, w tym: trenów i pieśni Jana Kochanowskiego, bajek Ignacego Krasickiego, Dziadów cz. II oraz Pana Tadeusza Adama Mickiewicza, Zemsty Aleksandra Fredry, Balladyny Juliusza Słowackiego;
- 13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;
- 14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;
- 15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;
- 16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- 5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -byś, -by z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń -ji, -ii, -i ; zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (a, ę) oraz połączeń om, on, em, en ; pisowni skrótów i skrótowców;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

Lektura obowiązkowa

18) Franciszek Karpiński, wybór sielanek i liryki religijnej;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne. Uczeń:

- przedstawi okoliczności wydawnicze zbioru *Pieśni nabożne* Franciszka Karpińskiego;

- wskaże przyczyny dużej popularności zbioru *Pieśni nabożne* Franciszka Karpińskiego;
- dokona analizy środków stylistycznych użytych przez Franciszka Karpińskiego w *Pieśni porannej* oraz *Pieśni wieczornej*;
- wyjaśni funkcjonalność użytych środków artystycznych przez Franciszka Karpińskiego.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- z użyciem e-podręcznika;
- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Faza wprowadzająca

Zajęcia lekcyjne warto zacząć od refleksji jak uczniowie zaczynają i kończą swój dzień.

Nauczyciel zapisuje na tablicy:

początek dnia

koniec dnia

Uczniowie dopisują swoje skojarzenia. Jeśli pojawi się słowo *modlitwa*, warto rozwinąć ten wątek i nawiązać do tematu lekcji. Następnie uczniowie słuchają nagrań pieśni w wersji śpiewanej. *Pieśń poranna* w wykonaniu Barbary Pospieszalskiej, *Pieśń wieczorna* w wykonaniu Bernarda Ładysza.

Uczniowie dzielą się swoimi wrażeniami po wysłuchaniu pieśni. Nauczyciel informuje uczniów, że w przedwojennej Polsce pieśni te były śpiewane prawie w każdym domu, nawet na apelach porannych i wieczornych w jednostkach wojskowych.

Nauczyciel przedstawia uczniom „Wprowadzenie” do lekcji, jej cele i zapisuje temat.

Faza realizacyjna

Uczniowie zapoznają się z treścią sekcji „Przeczytaj” i notują najważniejsze powody zapotrzebowania na pieśni religijne za czasów Franciszka Karpińskiego oraz okoliczności powstania zbioru: *Pieśni nabożne*. Dla utrwalenia wiedzy wykonują ćwiczenia 1-2 z sekcji „Sprawdź się”.

W następnym kroku uczniowie rozpoczynają pracę z multimedium. Zapoznają się mapą myśli i na zasadzie analogii analizują użyte środki stylistyczne w *Pieśni porannej* i *Pieśni wieczornej* Franciszka Karpińskiego. Indywidualnie udzielają odpowiedzi na polecenia przyporządkowane do multimedium, następnie cały zespół klasowy wykonuje ćwiczenie nr 6 w sekcji „Sprawdź się”. W kolejnym kroku nauczyciel dzieli zespół klasowy na grupy, które wykonują ćwiczenia 3 i 4 w sekcji „Sprawdź się”. Po skończonej pracy nauczyciel podsumowuje z uczniami jej wyniki. Następnie każdy z uczniów indywidualnie wykonuje ćwiczenie 5 i 7.

Faza podsumowująca

W fazie podsumowującej nauczyciel prezentuje fragment utworu Mirona Białoszewskiego *Stara pieśń na Binnarową* i cały zespół klasowy wykonuje ćwiczenie nr 8 w sekcji „Sprawdź się”.

Praca domowa:

Porównaj *Pieśń poranną* Franciszka Karpińskiego z utworem *Czego chcesz od nas Panie za Twe hojne dary* Jana Kochanowskiego. Wskaż po dwa podobieństwa w sposobie ukazywania obrazów Boga i człowieka, które dostrzegasz w analizowanych tekstach.

” Franciszek Karpiński

Pieśń poranna

Kiedy ranne wstają zorze,
Tobie ziemia, Tobie morze,
Tobie śpiewa żywioł wszelki,
Bądź pochwalon, Boże wielki!

A człowiek, który bez miary
Obsypany Twemi dary,
Coś go stworzył i ocalił,
A czemużby Cię nie chwalił?

Ledwie oczy przetrzeć zdołam,
Wnet do mego Pana wołam.
Do mego Boga na niebie,
I szukam go koło siebie.

Wielu snem śmierci upadli,
Co się wczora spać pokładli:
My się jeszcze obudzili,
Byśmy Cię, Boże, chwalili!

Źródło: Franciszek Karpiński, *Pieśń poranna*, [w:] tegoż, *Utwory zebrane*, Warszawa 1991, s. 16.

” Jan Kochanowski

Czego chcesz od nas Panie za Twe hojne dary

Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary?
Czego za dobrodziejstwa, którym nie masz miary?
Kościół Cię nie ogarnie, wszędy pełno Ciebie:
I w otchłaniach, i w morzu, na ziemi, na niebie.
Złota też, wiem, nie pragniesz, bo to wszystko Twoje,
Cokolwiek na tym świecie człowiek mieni swoje.
Wdzięcznym Cię tedy sercem. Panie, wyznawamy,
Bo nad to przystojniejszej ofiary nie mamy.
Tyś Pan wszystkiego świata. Tyś niebo zbudował
I złotymi gwiazdami ślicznieś uhaftował.
Tyś fundament założył nieobeszłej ziemi
I przykryłeś jej nagość zioły rozlicznymi.
Za Twoim rozkazaniem w brzegach morze stoi
A zamierzonych granic przeskoczyć się boi.
Rzeki wód nieprzebranych wielką hojność mają,
Biały dzień a noc ciemna swoje czasy znają,
Tobie k woli rozliczne kwiatki Wiosna rodzi,
Tobie k woli w kłosianym wieńcu Lato chodzi,
Wino Jesień i jabłka rozmaite dawa,
Potym do gotowego gnuśna Zima wstawa.
Z Twej łaski nocna rosa na mdłe zioła padnie,
A zagorzałe zboża deszcz ożywia snadnie.

Z Twoich rąk wszelkie zwierzę patrzy swej żywności,
A Ty każdego żywisz z Twej szcudrobliwości.
Bądź na wieki pochwalon, nieśmiertelny Panie!
Twoja łaska, Twa dobroć nigdy nie ustanie.
Chowaj nas, póki raczysz, na tej niskiej ziemi,
Jedno zawždy niech będziem pod skrzydłami Twemi.

Źródło: Jan Kochanowski, *Czego chcesz od nas Panie za Twe hojne dary*, [w:] tegoż, *Dzieła wszystkie*, t. 3, Warszawa 1959, s. 97.

Materiały dodatkowe:

- Tomasz Chachulski, *Franciszek Karpiński jako poeta religijny*, [w:] *Motywy religijne w twórczości pisarzy polskiego Oświecenia*, red. T. Kostkiewiczowa, Lublin 1995.
- Czesław Zgorzelski, *Od Oświecenia ku Romantyzmowi i współczesności: (szkice historyczno-literackie)*, Warszawa 1978.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Mapa myśli” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.